

Sygn. akt II CSK 623/18

POSTANOWIENIE

Dnia 6 czerwca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Monika Koba

w sprawie z powództwa Syndyka Masy Upadłości F.

Spółki Akcyjnej w upadłości likwidacyjnej w P.

przeciwko Miastu P.

o zapłatę,

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 6 czerwca 2019 r.,

na skutek skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 19 kwietnia 2018 r., sygn. akt I ACa [...],

**1) odrzuca skargę kasacyjną w części dotyczącej
rozstrzygnięcia oddalającego apelację powoda (punkt II)**

**2) odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania
w pozostałej części**

**3) zasądza od pozwanego na rzecz powoda kwotę 7.500
(siedem tysięcy pięćset) złotych tytułem zwrotu kosztów
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 19 kwietnia 2018 r. Sąd Apelacyjny w [...] zmienił częściowo wyrok Sądu Okręgowego w P. z dnia 14 listopada 2014 r. w ten sposób, że zasądził od pozwanego Miasta P. na rzecz powoda Syndyka masy upadłości F. S.A. w P. w upadłości likwidacyjnej kwotę 2.306.067,20 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 21 lipca 2009 r., a w pozostałym zakresie apelację powoda oddalił.

Orzeczenie to zostało zaskarżone skargą kasacyjną przez pozwanego w całości. Wnosząc o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazał, że w sprawie występują istotne zagadnienia prawne w postaci konieczności odpowiedzi na pytania: 1) Czy sprzeczność umowy z przepisami techniczno-budowlanymi uregulowanymi w rozporządzeniu (dokładnie w załączniku do rozporządzenia) może prowadzić do nieważności czynności prawnej, wziąwszy pod uwagę charakter i cel tych przepisów a także ustawowo przyznaną możliwość uzyskania odstępstwa w tym zakresie, a jeśli tak to czy podważa to umowę w całości, czy jedynie skutkuje nieważnością w części z możliwością zastąpienia ubytku właściwą normą techniczno-budowlaną; 2) Czy roszczenie o zwrot świadczenia nienależnego w przypadku unormowanym w art. 411 pkt 1 *initio* k.c. wyłącza: wiedza *solvensa* o braku podstawy świadczenia (zgodnie z *verba legis*) bądź wiedza *solvensa* istniejąca mimo pewnych wątpliwości czy też okolicznością wyłączającą jest jedynie jego (restryktywnie rozumiana) pozytywna wiedza i zupełna świadomość; 3) Czy w przypadku uznania umowy za nieważną, a następnie rozliczenia stron na podstawie bezpodstawnego wzbogacenia słuszne jest obliczanie wartości wzbogacenia bazując na wartości wynagrodzenia umownego, czy obliczenie wartości zubożenia jest wystarczające do ustalenia wartości wzbogacenia, w sytuacji, gdy przepis stanowi o konieczności zwrotu uzyskanej korzyści majątkowej, czy trafne jest przyjęcie przez sąd, w przypadku niemożności rozliczenia stron w naturze, wartości wzbogacenia na datę wyrokowania; 4) Czy w przypadku konieczności ustalenia przez sąd wartości bezpodstawnego wzbogacenia dopuszczalne jest zasądzenie ustawowych odsetek za opóźnienie od daty wcześniejszej niż data wyrokowania; 5) Czy zakres

związania wynikający z art. 386 § 6 k.p.c. zobowiązuje sąd do przeprowadzania dowodu z opinii biegłego „do skutku” i to z urzędu, pomimo braku inicjatywy dowodowej powoda, czy uzasadnione jest wyręczenia powoda przez Sąd w inicjatywie dowodowej pomimo brzmienia art. 6 k.c. i art. 3 k.p.c. *in fine* w szczególności, gdy proces prowadzony jest pomiędzy przedsiębiorcami korzystającymi z pomocy kwalifikowanych pełnomocników, czy obalenie przez pozwanego dowodu z opinii biegłego lub stwierdzenie przez sąd jej nieprzydatności dla sprawy, upoważnia pozwanego do skorzystania z dobrodziejstwa wygrania procesu, w sytuacji, w której powód nie wnosi o powołanie kolejnego biegłego, a tym samym nie wykazuje swojego roszczenia co do wysokości, czy złożenie wniosku o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego pozostaje aktualne przez cały czas trwania procesu, w tym znaczeniu, że jeżeli dowód taki zostanie przeprowadzony, a następnie zostanie uznany za nieprzydatny dla sprawy, to wniosek zostaje „skonsumowany” i powinien być ponowiony przez stronę chcącą wykazać określone fakty; 6) Czy Sąd Najwyższy może badać powództwo główne, w sytuacji, gdy oddalił je sąd drugiej instancji w pierwszym wyroku uchylającym orzeczenie sądu pierwszej instancji a następnie postępowanie dotyczyło tylko powództwa ewentualnego; 7) Czy dowód z opinii podmiotu, który nie prowadzi badań naukowych, jest dowodem z opinii instytutu naukowego lub naukowo-badawczego, o którym mowa w art. 290 § 1 k.p.c., czy na podstawie art. 290 § 1 k.p.c. sąd może żądać wydania opinii przez podmiot, który nie prowadzi działalności naukowej ani badawczej.

Powód wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej ewentualnie jej odrzucenie na etapie przedsądu i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna, którą pozwany zaskarżył wyrok w całości, podlegała odrzuceniu w części dotyczącej rozstrzygnięcia oddalającego apelację powoda (punkt II wyroku). W tej części orzeczenie Sądu drugiej instancji jest korzystne dla pozwanego, a dopuszczalność skargi kasacyjnej, podobnie jak innych środków zaskarżenia, uzależniona jest od wykazania przez skarżącego interesu prawnego w zaskarżeniu orzeczenia, który uwarunkowany jest wykazaniem pokrzywdzenia

tym orzeczeniem (*gravamen*). Ocena pokrzywdzenia, stanowiącego warunek dopuszczalności zaskarżenia, musi poprzedzać badanie zasadności środka zaskarżenia. Oznacza to, że skarga kasacyjna pozwanego, w tej części, jako niedopuszczalna na podstawie art. 398⁶ § 2 i 3 k.p.c. podlegała odrzuceniu (por. m.in. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – zasada prawna - z dnia 15 maja 2014r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2014r., II CSK 44/14, nie publ.).

Skarga kasacyjna jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, którego rozpoznanie przez Sąd Najwyższy musi być uzasadnione względami o szczególnej doniosłości, wykraczającymi poza indywidualny interes skarżącego, a mającymi swoje źródło w interesie publicznym. Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. Sąd Najwyższy w ramach przedsądu bada tylko wskazane w skardze kasacyjnej okoliczności uzasadniające jej przyjęcie do rozpoznania, a nie podstawy kasacyjne i ich uzasadnienie. Cel wymagania określonego w art. 398⁴ § 2 k.p.c. może być osiągnięty tylko przez powołanie i uzasadnienie istnienia przesłanek o charakterze publicznoprawnym, które będą mogły stanowić podstawę oceny skargi kasacyjnej pod kątem przyjęcia jej do rozpoznania.

W judykaturze Sądu Najwyższego utrwalił się pogląd, że wskazanie przyczyny określonej w art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. nakłada na skarżącego obowiązek przedstawienia zagadnienia o charakterze abstrakcyjnym wraz z argumentami prowadzącymi do rozbieżnych ocen prawnych, wykazania, że nie zostało ono rozstrzygnięte w dotychczasowym orzecznictwie, a wyjaśnienie go ma znaczenie nie tylko dla rozstrzygnięcia tej konkretnej sprawy, ale także innych podobnych spraw, przyczyniając się do rozwoju prawa. Nie może mieć charakteru kazuistycznego i służyć uzyskaniu przez skarżącego odpowiedzi odnośnie do kwalifikacji prawnej szczegółowych elementów podstawy faktycznej zaskarżonego

orzeczenia (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2001 r., II CZ 35/01, OSNC 2002, nr 1, poz. 11 i z dnia 11 stycznia 2002 r., III CKN 570/01, OSNC 2002, nr 12, poz. 151).

Z kolei oparcie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania na tym, że istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów wymaga wykazania, że określony przepis prawa, mimo, że budzi poważne wątpliwości, nie doczekał się wykładni albo niejednolita wykładnia wywołuje wyraźnie wskazane przez skarżącego rozbieżności w orzecznictwie w odniesieniu do identycznych lub podobnych stanów faktycznych, które należy przytoczyć (zob. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2008 r., III CSK 104/08, nie publ. i z dnia 28 marca 2007 r., II CSK 84/04, nie publ.). Skarżącego obciąża obowiązek przedstawienia odrębnej i pogłębionej argumentacji jurydycznej wskazującej na zaistnienie powołanej okoliczności uzasadniającej przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania, zawierającej szczegółowy opis tego, na czym polegają poważne wątpliwości interpretacyjne wraz z podaniem doktrynalnego lub orzeczniczego źródła tych wątpliwości. Ponadto, ze względu na publiczne cele, jakie ma do spełnienia rozpoznanie przez Sąd Najwyższy skargi kasacyjnej, skarżący powinien także wykazać celowość dokonania wykładni przepisu przez Sąd Najwyższy ze względu na potrzeby praktyki sądowej.

Nie istnieje potrzeba wykładni przepisów prawa ani nie występuje w sprawie istotne zagadnienie prawne, jeżeli Sąd Najwyższy w danej kwestii wyraził swój pogląd we wcześniejszym orzecznictwie, a nie zachodzą okoliczności uzasadniające zmianę tego poglądu (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2015 r., I CSK 976/14, nie publ.).

Skarga kasacyjna pozwanego nie spełnia tych wymagań. Sformułowane przez skarżącego zagadnienia nie mają charakteru abstrakcyjnego, syntetycznego i uniwersalnego, lecz są osadzone w okolicznościach konkretnej sprawy i powielają zarzuty sformułowane w ramach podstaw skargi. Chodzi o konkretne ustalenia, o ocenę tych ustaleń oraz o celowość podejmowanych działań procesowych. Skarżący powołując się na występowanie w sprawie istotnych zagadnień prawnych,

polemizuje z dokonaną przez Sąd Apelacyjny oceną faktyczną i prawną, zarzucając błędne uznanie, że częściowo zasadne jest roszczenie powoda z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia z uwagi na stwierdzenie nieważności umowy z dnia 6 stycznia 2006 r. Sformułowane przez skarżącego wątpliwości na tle wskazanych przepisów nie mają więc natury rzeczywistych problemów. Osadzone są w okolicznościach sprawy, której dotyczy skarga i związane z trudnościami stosowania prawa, które zawsze towarzyszą podejmowaniu decyzji. Skarżący nie przedstawił przekonujących argumentów wskazujących na konieczność wypracowania reguł dotychczas nieomówionych w orzecznictwie.

W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego nie budzi wątpliwości możliwość stosowania przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu do nieważnych umów zawartych w trybie zamówienia publicznego. Świadczenie wykonawcy zrealizowane w wykonaniu takiej umowy należy kwalifikować, jako nienależne, jeżeli zamawiający skorzystał z jego efektów (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 2013 r., II CSK 248/12, PZP 2013, nr 2, str. 77, z dnia 29 kwietnia 2005 r., V CSK 537/04, nie publ., z dnia 5 grudnia 2006 r., II CSK 527/06, nie publ., z dnia 7 listopada 2007 r., II CSK 344/07, nie publ., z dnia 7 kwietnia 2017 r., V CSK 481/16, nie publ., i z dnia 11 maja 2017 r., II CSK 541/16, nie publ.).

Zagadnienie dotyczące art. 58§1 i 3 k.c. nie jest nowym problemem prawnym, nie wyjaśnionym dotąd w orzecznictwie i doktrynie, lecz sprowadza się do prawidłowości przesłankowego przyjęcia przez Sąd Apelacyjny w ramach rozpoznania powództwa ewentualnego nieważności łączącej strony umowy. Problematyka ta w kontekście podnoszonym przez skarżącego była wielokrotnie przedmiotem wypowiedzi Sądu Najwyższego w różnorodnych stanach faktycznych. Nie budzi wątpliwości, że nieważna jest czynność kształtująca stosunki cywilnoprawne, zawarta z naruszeniem norm prawa publicznego, co dotyczy także rozporządzenia wydanego na podstawie i w granicach upoważnienia ustawowego. Sąd ma obowiązek wziąć pod uwagę z urzędu kwestię bezwzględnej nieważności umowy, w każdym stanie sprawy, jako przesłankę swojego rozstrzygnięcia. Gdy zachodzi przesłanka powodująca nieważność całej umowy, możliwe jest jedynie ustalenie jej nieważności w całości, nie jest natomiast dopuszczalne ustalenie w oparciu o tę przesłankę nieważności tylko części czynności prawnej (por. m.in.

uchwały Sądu Najwyższego z dnia 29 maja 1984 r., III CZP 16/84, OSNCP 1984, nr 12, poz. 214, z dnia 5 października 1990 r., III CZP 50/90, OSNCP 1991, nr 4, poz. 103, z dnia 17 czerwca 2005 r., III CZP 26/05, OSNC 2006, nr 4, poz. 63, orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 1961 r., 3 CR 482/61, OSNC 1962, nr 2, poz. 75, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 1970 r., I CR 195/70, OSNCP 1971, nr 4, poz. 69, z dnia 1 lutego 1980 r., II CR 519/79, OSNCP 1980, nr 10, poz. 192, z dnia 23 lutego 1998 r., III CKN 381/97, nie publ., z dnia 13 września 2001 r., IV CKN 381/00, OSNC 2002, nr 6, poz. 75, z dnia 23 stycznia 2002 r., II CKN 698/99, nie publ., z dnia 14 marca 2003 r., V CKN 1771/00, nie publ., z dnia 21 listopada 2003 r., V CK 474/02, OSNC 2005, nr 1, poz. 8 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 1984 r., III CRN 183/84, nie publ.).

Zagadnienie dotyczące art. 411 pkt 1 k.c. ma charakter teoretyczny. Z art. 411 pkt 1 k.c. *in fine* k.c. wynika, że możliwość żądania zwrotu świadczenia spełnionego w wykonaniu nieważnej czynności istnieje – wbrew regule ogólnej – także wtedy, gdy świadczący wiedział o nieważności zobowiązania, a kwota zasądzona przez Sąd Apelacyjny w ramach powództwa ewentualnego wynika z rozliczeń między stronami będących efektem wykonania robót budowlanych w ramach nieważnej umowy. Ponadto przesłanka wiedzy *solvensa* jest bardzo szczegółowo analizowana w doktrynie, a w orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje jej ścisła interpretacja. Przyjmuje się, że wątpliwości, co do obowiązku spełnienia świadczenia nie mogą być identyfikowane z wymaganą w art. 411 pkt 1 k.c. pozytywną wiedzą dłużnika o braku powinności spełnienia świadczenia, nawet, jeżeli są poważne (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1997 r., III CKN 236/97, OSNC 1998, nr 6, poz. 101, z dnia 10 czerwca 2003 r., I CKN 390/01, OSP 2005, z. 9, poz. 111, i z dnia 14 stycznia 2015 r., II CSK 248/14, OSNC – ZD 2016, nr A, poz. 18). Wskazuje się także, że z wiedzą *solvensa* w rozumieniu art. 411 pkt 1 k.c. nie może być zrównana sytuacja, w której świadczący wprawdzie nie wie o nieistnieniu zobowiązania, ale niewiedza ta jest wynikiem niedochowania należytej staranności, albo jest w inny sposób zawiniona (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2002 r., IV CKN 1575/00,

nie publ., z dnia 24 listopada 2011 r., I CSK 69/11, OSNC 2012, nr 5, poz. 63, i z dnia 8 listopada 2013 r., I CSK 34/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 90).

Zagadnienie dotyczące sposobu wyliczenia wartości bezpodstawnego wzbogacenia w sytuacji stwierdzenia nieważności umowy sprowadza się do wątpliwości skarżącego odnośnie do prawidłowości tego wyliczenia w okolicznościach sprawy. W orzecznictwie Sądu Najwyższego problem ten był wielokrotnie wyjaśniany. Wskazywano między innymi, że art. 405 k.c. nie operuje pojęciem odszkodowania na wzór art. 363 § 2 k.c., lecz terminem korzyści majątkowej, w związku z tym do rozliczeń z tego tytułu bierze się wartość powstałą nie w chwili wyrokowania, lecz w chwili uzyskania korzyści, która może polegać na bezpodstawnym uzyskaniu cudzych usług (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1974 r., III CRN 132/74, nie publ., z dnia 24 października 1974 r., II CR 542/74, OSPiKA 1976, nr 7-8, poz. 115, z dnia 6 maja 1988 r., III CRN 31/88, OSNCP 1988, nr 10, poz. 20, z dnia 13 maja 1988 r., III CRN 83/88, OSNCP 1989, nr 5, poz. 84, z dnia 14 grudnia 1998 r., III CKN 62/98, nie publ., z dnia 30 stycznia 2007 r., IV CSK 221/06, MoP 2008, nr 17, str. 942). Bogactwo stanów faktycznych, implikujące niuansowanie oceny prawnej w zakresie określenia wysokości tego rodzaju świadczeń, zapewniających przywrócenie równowagi majątkowej zakłóconej bezpodstawnym uzyskaniem korzyści, w tego rodzaju sprawach przez sądy powszechne, nie stanowi problemu prawnego powstałego na tle konkretnych przepisów prawa, których rozstrzygnięcie niezbędne dla sprawy, stwarza realne i poważne trudności, przekraczające poziom występujący zwykle w przypadku każdego procesu decyzyjnego sądu orzekającego w konkretnej sprawie.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono także, że roszczenie o zwrot nienależnego świadczenia staje się wymagalne w dniu, w którym świadczenie powinno być spełnione, gdyby wierzyciel wezwał dłużnika do wykonania zobowiązania w najwcześniejszym możliwym terminie (art. 455 k.c.) (por. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2009 r., III CZP 102/09, OSNC 2010, nr 5, poz. 75 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2017 r., I CSK 476/17, nie publ., i z dnia 8 lipca 2010 r., II CSK 126/10, IC 2011, nr 10, str. 41).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie budzi również wątpliwości, że sąd może powołać dowód z opinii biegłego z urzędu, z uwagi na jego szczególny charakter, (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 5 września 2008 r., I CKN 117/08, nie publ. i z dnia 19 kwietnia 2007 r., I CSK 27/07, OSNC–ZD 2008, nr A, poz. 25). Ponadto rzeczą sądu, w ramach jego obowiązków jurysdykcyjnych i dostępnych instrumentów procesowych, a nie strony, która sformułowała wniosek dowodowy o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego, jest realizacja tego wniosku i uzyskanie od biegłego rzetelnej i realizującej tezę dowodową opinii. Bezpodstawne jest obciążanie strony sporządzeniem przez biegłego opinii niezgodnie z postanowieniem dowodowym lub nieprzydatnej do rozstrzygnięcia problemów istotnych w sprawie przez pryzmat wiedzy specjalnej (por. zamiast wielu wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2018 r., V CSK 366/17, nie publ.).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono również dostatecznie problematykę związaną z opinią instytutu naukowego lub naukowego badawczego (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1981 r., IV CR 215/81, OSPiKA 1982, z. 7-8, poz. 121 i z dnia 19 grudnia 2006 r., V CSK 360/06, nie publ. oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 1987 r., II CZ 15/87, nie publ.). Uzasadnienie wniosku nie dostarcza argumentów wskazujących na konieczność ponownej wypowiedzi Sądu Najwyższego w tym przedmiocie sprowadzając do krytyki przeprowadzonego w sprawie dowodu z opinii instytutu z perspektywy formalnoprawnej i merytorycznej. Skarżący nie tylko kwestionuje ocenę tego dowodu dokonaną przez Sąd drugiej instancji ale nawiązuje we wniosku o przyjęcie skargi do rozpoznania i podstawach skargi wprost do treści art. 233 § 1 k.p.c., dotyka zatem materii usuwającej się spod kontroli kasacyjnej.

Zagadnienie oznaczone, jako szóste ma charakter pozorny. Sąd Najwyższy rozpoznaje sprawę w zakresie w jakim została rozstrzygnięta zaskarżonym wyrokiem Sądu drugiej instancji (art. 398¹ § 1 k.p.c.), w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw (art. 398¹³ § 1 k.p.c.) z uwzględnieniem art. 365 i 366 k.p.c.

Z przytoczonych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c. odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, nie znajdując też okoliczności, które w ramach przedsądu jest obowiązany brać pod uwagę z urzędu.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 § 1 i 3 w zw. z 99 i art. 391 § 1 w zw. z art. 398²¹ k.p.c. i § 10 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 2 pkt 8 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (tekst jedn. Dz. U. z 2018, poz. 265).